

Samen foerageren: wroetende Mol *Talpa europaea* trekt vogels aan

Rob G. Bijlsma

‘Wat ga jij nu doen?’, vroeg de eekhoorn. ‘Nog wat graven, denk ik’, zei de mol. ‘Een gang of zoiets. Of zo maar wat rondkruipen. Ik bedenk wel iets.’*

* Tellegen (1995)

Een vogelaar laat zich makkelijk afleiden. Helemaal als zijn werktafel tegen het raam staat, een raam dat uitzicht biedt op bos en hei en lucht. Dan is een lichte beweging in een ooghoek voldoende om het ramplankje te laten voor wat het is, en de blik te wenden richting ‘vast en zeker iets interessants’. Het is een wonder dat je aan schrijven of uitwerken toekomt.

Zo ook op 9 maart 2016, Bokkenleegte in West-Drenthe. Om 17.42 uur zag ik iets bewegen, dat bij nadere beschouwing niets leek te zijn. Totdat opeens de mat van mos werd opgedrukt: daar was een Mol bezig zich een weg te banen. De afgelopen dagen had vermoedelijk diezelfde Mol stevig aan de bodemstructuur rond mijn huis gewerkt: overal verse gangen, een enkele hoop, wat gaten hier en daar. Niet gehinderd door voorzichtigheid wroette het diertje zich een kronkelende weg onder de grond door, dicht aan de oppervlakte. Een Mol hoeft echt niet boven de grond te komen om in de klauwen van een Buizerd *Buteo buteo* zijn leven te eindigen. Opeens zat er een Roodborst *Erithacus rubecula* naast de wroetbaan, op krap 10 cm van het bewegende mos. Geregeld deed hij een uitval, telkens op de plek waar net tevoren het mos omhoog was gedrukt. En succesvol. In 50 seconden pikte het vogeltje acht keer een insect van/uit het mos, en geen kleintjes afgaande op wat zichtbaar was in de snavel.

Ik was niet de enige die zag dat hier een Roodborst succesvol aan het foerageren was. Om 17.43 uur landde er namelijk een merelvrouwtje *Turdus merula*, dat de Roodborst verjoeg en zonder omhaal het pikken in het bewegende mos overnam. Ook deze vogel was succesvol: in één minuut negen pikken die door een slik werden gevolgd. Enkele malen was te zien dat het om forse larfachtige prooien ging. Inmiddels was het hek van de dam. Om 17.44 uur verscheen er een volwassen merelman ten tonele, mooi zwart in het pak met oranje snavel en gele oogring. Die verjoeg de merelvrouw en hipte achter de langzaam en schoksgewijs opkrullende moslaag aan. De lezer raadt het al: ook die vogel wist uit de vers omhooggedrukte mosrepen prooien te vissen, totdat er nóg een Merel bijkwam (een jonge man), en nóg een (een tweede jonge

man), en nóg een (een bijna-volwassen man). Ik keek mijn ogen uit. Waar kwamen die merelmannen opeens vandaan? Als om het zaakje te completeren dook er een Pimpelmees *Cyanistes caeruleus* op, die vanaf een takje neerdook en zijn graantje meepikte. De mees kreeg vervolgens meer aandacht voor de nestkast ter plaatse. Achter zijn rug waren de Merels in onduidelijk geharrewar verzeild geraakt, met de Roodborst als toeschouwer die – zodra hij dichterbij kwam – onmiddellijk werd verjaagd. Het ging er niet erg fanatiek aan toe, met soms een of meer mannetjes (waaronder de adulte) op enkele meters afstand rustig toekijkend. Het gedoe bloedde dood toen de Mol er de brui aan gaf. Bij elkaar had het nog geen tien minuten geduurd. Op geen enkel moment was de zwartrok boven de grond uitgekomen, maar hij moet dicht aan de oppervlakte hebben gewroet. Dat bleek ook wel toen ik later ter plekke ging kijken: er was een mooi gangenstelsel zichtbaar, feitelijk zelfs bovengronds met alleen het mos als afdeklaag. Of de Mol zich bewust was van de commotie rond zijn activiteiten? Geen idee, al kan hij de wild in het mos pikkende Merels nauwelijks hebben gemist.

Gangen van de Mol in het mos, zichtbaar als opbollingen in de namiddagzon met de lange schaduw van fluweelboompjes als contrapunt, Bokkenleegte, 12 maart 2016, 15.40 uur (Rob Bijlsma). *Shallow burrows of a Mole underneath the moss layer, highlighted in the late afternoon sunshine. This is the scene of the association between Mole and birds.*

Op de bewuste plek is het in de namiddag vast pandoer dat vogels komen foerageren: de lage zon beschijnt de bosrand plus aangrenzend open plekje, en wel op een moment dat vogels voor het ter stok gaan nog even voluit foerageren. Niet alleen door (al dan niet) facultatieve bodemfoerageerders als Roodborst, lijsters en mezen, maar – in de zomer – ook door vliegenvangers en loofzangers. In de beschutte enclave steekt het lokale insectenleven in het avondlicht goed af tegen bosrand en bosgrond (althans, dat is wat mij opvalt), wat jagen vermoedelijk vergemakkelijkt. De activiteiten van de Mol leken de aantrekkelijkheid van het plekje nog te verhogen, gezien de gretigheid waarmee van alle kanten bodemfoerageerders kwamen aangestormd. Helaas zag ik niet goed waar ze allemaal vandaan kwamen: tót het moment dat de Roodborst de bonanza ontdekte, had ik alleen het merelvrouwtje gezien. Zij was er als eerste bij om de Roodborst te verjagen. De vier merelmannen moeten van verder weg zijn gekomen (>50 m, schat ik), maar kennelijk niet zo ver dat ze onkundig bleven van wat er aan de hand was (en dat binnen enkele minuten vastgesteld).

Het doet je wederom inzien dat vogels permanent gespitst zijn op hun leefomgeving. Niet alleen om uit de klauwen of bek van een predator te blijven, maar ook waar het gaat om inspelen op tijdelijk gunstige omstandigheden (voedsel, nestmateriaal, aankomst vrouwtje in het voorjaar, kans op buitenechtelijke copulatie...). Niet zo vreemd natuurlijk, als je al miljoenen jaren onder de slijpmachine van natuurlijke selectie hebt gelegen. Dan kun je wel wat! Dat van dichtbij mee te maken is een buitenkansje. Zulke buitenkansjes gaan voorbij aan de tuinliefhebber, die in het gunstigste geval ambivalent staat tegenover een Mol in ‘zijn’ tuin: ‘Een mol toch kan in een tuin al zeer veel bederven’, volgens van Wagensveld (1907), en dus ingrijpen geblazen, zelfs bij de gedachte dat ‘het nuttige dier toch tal van schadelijke insecten en larven zou buitgemaakt hebben.’ Uitroeien van een onwelgevallig ‘sujet’ (van Wagensveld’s kwalificatie) is onder tuinliefhebbers een geliefde bezigheid. Daartoe hebben ze de beschikking over een immens arsenaal, van mechanisch tot chemisch (Haeck 1982). Dat deze middelen schadelijk kunnen zijn voor de overige levende have is geen overweging die leidt tot terughoudendheid in het gebruik ervan, hoewel dat toch in de rede ligt (de Graaf 1989).

Er zijn echter ook andere tuinliefhebbers, namelijk die met een open blik én een Mol in de tuin. De associatie tussen de wroeter en zijn volgers is al in 1943 door David Lack (1943) in zijn juwelige monografie over de Roodborst benoemd. Hij wijdde er één regel aan, maar die ene regel werd wel door Glutz von Blotzheim & Bauer (1988) gespot, wat mijn bewondering voor dat mega-handboek nog verder deed toenemen; wat een grondigheid, en dat in het pre-computertijdperk. De beschrijving van de andere gevallen komt tot in detail overeen met wat ik zag. Daaronder een waarneming van meerdere vogels die afkwamen op een gravende Mol, met daaruit voortvloeiend interactie tussen twee Merels (Gervis 1968). Een Zanglijster *Turdus philomelos* volgde zelfs een bovengronds rondscharrelende Mol, na eerst enkele regenwormen te hebben gepakt op het moment dat de Mol door de toplaag van de bodem heenbrak (McCanch & McCanch 1982). Sharrock (1982) zag twee Merels die regenwormen en

andere ongewervelden oppikten op de plek waar een Mol bezig was. In een ander geval zag hij, net als ik, eerst een Roodborst bij de Mol; na twee prooivangsten werd die verjaagd door twee Merels.

Bovenstaande waarnemingen suggereren dat vogels profijt hebben van de activiteiten van een gravende Mol. Roodborsten, en goeddeels lijsters ook, jagen op prooien die zichtbaar zijn en/of bewegen (in het geval van lijsters: misschien zelfs voelbaar zijn?) (Grajetzky 2000). Het wroeten van de Mol zorgde evident voor opschudding in het bodemleven en onder de bewoners van de strooisellaag. Zouden vogels, gezien de snelle anticipatie, misschien zelfs profijtelijker kunnen jagen indien geassocieerd met een wroetende Mol dan wanneer ze zónder Mol aan het foerageren waren op een zonbeschenen plekje? Om dat na te gaan heb ik de vangfrequentie van een foeragerende Roodborst en een merelvrouw vergeleken met die welke met de Mol geassocieerd waren. De Roodborst ving op 9 maart tijdens 50 seconden van foerageren 8x een prooi (op 8 pogingen), ofwel 9.6 vangsten/min bij aanwezigheid van een wroetende Mol. Op 10 maart, om 16.03 uur, ving hij gedurende 300 seconden 10x een prooi op 11 vangpogingen, ofwel 2.0 vangsten/min (geen Mol). Op 13 maart, een zonnige dag, volgde ik om 13.38 uur nogmaals een (de?) Roodborst op deze plek voor de duur van 248 sec; dat resulteerde in 25 pikken/vangsten, ofwel 6.0/min. Ook de waarnemingen van Bodo Grajetzky (1993), gebaseerd op adulte Roodborsten, duiden op een vangfrequentie die normaliter tussen de 3 en 6 vangsten per minuut ligt. De vangfrequentie van mijn Roodborst lag dus (veel) hoger als er in de nabijheid van een gravende Mol werd gefoerageerd. De merelvrouw liet hetzelfde zien: op 9 maart 9 vangsten op 9 pogingen gedurende 60 sec (9.0/min), maar op 10 maart slechts 3 vangsten op 10 pogingen gedurende 120 sec waarnemingen om 16.16 uur (1.5/min).

De kanttekening hierbij is: de kans op verstoring door kapers op de kust was groot in het mollen-scenario. Roodborst noch Merels waren in staat langer dan een minuut te snacken alvorens ze werden verjaagd of lastiggevallen. Wie weet is zelfs de kans op predatie groter: immers, als Merels al zo snel door hebben dat er ergens iets interessants aan de gang is, waarom zou een Sperwer *Accipiter nisus* dat dan niet zien? Die is door de dezelfde evolutionaire molen gevormd als zangvogels. In het hier beschreven geval ging het om inspringen op een toevallige kans die zich voordeed, maar er zijn ingewikkelder en constanter associaties bekend tussen verschillende diergroepen. Om enkele te noemen: valken die systematisch bavianen volgen wanneer die over de grond door de savanne zwerven, etend van de door de bavianen opgejaagde sprinkhanen (King & Cowlshaw 2009), of zeevogels die zich aansluiten bij zeezoogdieren (Thiebot & Weimerskirch 2013). Bij een analyse van associaties tussen apen en andere dieren bleek dat de voordelen hem vooral zitten in het beschikbaar komen van voedselbronnen en in het profiteren van anti-predatiegedrag van andere soorten (Heymann & Hsia 2015). Maar je hoeft er niet voor de savanne op, of de oceaan. Wie oplet, ziet het naast zijn raam gebeuren. Trouwens, wie kent niet de Roodborst die tijdens het omspitten van de volkstuin *acte de présence* geeft. De wroetende Mol is slechts een variatie op dat thema.

Summary: Bijlsma R.G. 2015. Birds feeding in association with Mole *Talpa europaea*. Drentse Vogels 29: 74-78.

In Drenthe, on 9 March 2016, a Robin *Erithacus rubecula* was recorded following the shallow trail of a Mole *Talpa europaea*. The bird picked up food that became available where soil and moss were disturbed by the tunnelling Mole. Within a minute of its arrival the bird was displaced by a female Blackbird *Turdus merula*, which in her turn was displaced by an adult male Blackbird. Shortly afterwards, three juvenile and subadult Blackbirds turned up, and intraspecific agonistic behaviour prevented successful foraging from then on. A Blue Tit *Cyanistes caeruleus* also once descended to pick up a prey from the Mole's trail. The commotion abated as soon as the activities of the Mole ceased, *i.e.* after less than ten minutes. Foraging success of birds was much higher when in company of the tunnelling Mole (in brackets observation duration): 9.6 (50 sec) versus 3.8 captures/min (548 sec) for the Robin, and 9.0 captures/min (60 sec) versus 1.5/min (120 sec) for the female Blackbird.

Literatuur

- Gervis G.R. 1968. Blackbird feeding in association with Mole. Brit. Birds 61: 314.
- Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K.M. (red.) 1988. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 11/I. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Graaf E. de 1989. De neveneffecten van mollenbestrijdingsmiddelen op het milieu. Huid en Haar 8: 1-7.
- Grajetzky B. 1993. Nahrungsökologie adulter Rotkehlchen einer Schleswig-Holsteinischen Knicklandschaft. J. Ornithol. 134: 13-24.
- Grajetzky B. 2000. Das Rotkehlchen: Zeit- und Energiekonflikte – ein Kleinvogel findet Lösungen. AULA-Verlag, Wiebelsheim.
- Haeck J. 1982. Over de Mol, over z'n leven, en over de manier om daar een eind aan te maken. Huid en Haar 1(5): 204-211.
- Heymann E.W. & Hsia S.S. 2015. Unlike fellows – a review of primate and non-primate associations. Biol. Rev. 90: 142-156.
- King A.J. & Cowlshaw G. 2009. Foraging opportunities drive interspecific associations between rock kestrels and desert baboons. J. Zool. 277: 111-118.
- Lack D. 1943. The life of the Robin: 124. Witherby, London.
- McCanch N.V. & McCanch M. 1982. Feeding association between mole and juvenile Song Thrush. British Birds 75: 90.
- Sharrock J.T.R. 1982. Feeding associations between mole and birds. Brit. Birds 75: 90.
- Tellegen T. 1995. Misschien wisten zij alles: 290. Querido, Amsterdam.
- Thiebot J.-B. & Weimerskirch H. 2013. Contrasted associations between seabirds and marine mammals across four biomes of the south Indian Ocean. J. Ornithol. 154: 441-453.
- Wagensveld B.J. van 1907. In den tuin van den buitenman. De Levende Natuur 12(3): 53-56.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl